

RECENSIONER

Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige. Ulf Hedetoft, Bo Petersson & Lina Sturfelt (red.). Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2006. 415 s. ISBN 91-7061-026-6.

Man får aldrig glömma bort att det inte finns några färdiga politiska och vetenskapliga svar på frågan hur det mångkulturella samhället ska förstås och organiseras. Däremot finns det gott om anspråk – oftast politiska men ibland också vetenskapliga – på att besitta sådana. Det är en väsentlig skillnad och den är den viktigaste anledningen till att anspråken ser så olika ut. Ingen *vet* egentligen vad som bör göras för att något som ingen riktigt säkert vet vad det är ska uppnås, men många tror sig – med större eller mindre och på olika sätt ideologiskt förankrad övertygelse – veta.

Så stora är variationsmöjligheterna att två grannländer med snarlika historiska erfarenheter, som Sverige och Danmark, kan skilja sig avsevärt åt. Olikhetera länderna emellan har rönt stor uppmärksamhet i närmare tio år; efter Dansk Folkepartis valframgångar 1998 och i än högre grad sedan 2001 då Venstre och De Konservative bildade regering med parlamentariskt stöd från Dansk Folkeparti och med en synnerligen restriktiv flykting- och invandringspolitik på programmet. Olikhetera har pressats in i stereotypa förståelseformer – ”det naiva Sverige/det realistiska Danmark”, svenskt modernt förnuft/dansk pölsfascism. Sverige: en retoriskt utsmyckad pluralism lanserad uppifrån utan större hänsyn till hur medborgarna i sin vardag upplever den etniska komplexiteten. Ett projekt som tappat mycket av sin energi till följd av uteblivna framgångar. En potemkukuliss med revor och hål. Danmark: en målmedveten populism som ogenerat patriotiskt spelar mot stämningar av inskränkthet, främlingsrädsla och nationell självgodhet.

Det är stereotyper som dessa som antologin *Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige* vill studera och problematisera. Boken publicerades 2006 och man föreställer sig att de enskilda ar-

tiklarna var färdigskrivna före det svenska valet samma år. I annat fall borde de högerpopulistiska och, med en svensk debattörs formulering, ”invandringsrestriktiva” Sverigedemokraternas överraskande frammarsch ha avsatt spår i flera av artiklarna, som minst av det skälet att Sverigedemokraterna visar att det trots allt numera inte är så långt mellan Sverige och Danmark.

Det är en alldeles utmärkt bok. Från främst statsvetenskapliga, sociologiska, antropologiska, etnologiska och politiskt filosofiska utgångspunkter presenterar den rikhaltig kunskap om integrationsfrågor och invandringspolitik som retorik och praktik i de bägge länderna, och den lämnar generöst utrymme för generella resonemang om pluralismens, nationalismens och mångkulturalismens problem och paradoxer. De senare, de generella resonemangen, är sällan riktigt sams med varandra, och det är bra, det avkräver läsaren skärpta och klarvakna rörelser genom frågeställningar som ingen vet svaret på. Den förra, den rikhaltiga kunskapen, är möjligen större för den svensk som vill förstå Danmark än för den dansk som vill förstå Sverige. Det är väl i så fall mindre bra.

Som antologi betraktad är boken också ett ovanligt väl genomfört projekt. Utan att upprepa varandra ger artiklarna – som utan undantag håller en bra kvalitet – en väl sammanhållen bild av bokens ämne. Sammanhållen alltså – inte ensidig. Här firar tvärtom den vetenskapliga korsbelysningen triumfer; perspektivskiftena är många men fokusen gemensam. Det ger sammantaget en koncentrerad men samtidigt komplex bild.

Artiklarna kan, i enlighet med vad som just sagts, delas in i två huvudkategorier. De som inleder boken för i huvudsak en principiell och teoretiskt orienterad diskussion om det mångkulturella samhället med betoning på dess svenska och danska framträdelseformer. De som därpå följer utgör en samling konkreta detaljstudier av specifika aspekter av den övergripande tematiken. Till grund för dessa ligger noggranna och kritiskt analytiska redogörelser av bl.a. datakonstellationer från kvantitativa undersökningar, av kvalitativa intervjuer, av lag- och myndighetstexter, av riksdags- respektive folketingsdebatter.

Det är omöjligt och rent av vilseledande att särskilt framhålla någon av dessa artiklar. Det är i stället det mönster som de tillsammans bildar, som bör betonas som en av bokens stora poänger. Men samtidigt finns i de enskilda artiklarna väl grundad och väl smält kunskap som bör vara av stort intresse för den som engagerar sig i respektive ämne. Det är därför befogat att göra en sammanställning av de ämnen som behandlas.

Således: här kan man läsa om geografisk spridning vid flyktmottagning i Danmark (Anna Piil Damm), återvandringsspolitik i Danmark och Sverige (Christina Johansson), somaliska invandrades integrationsstrategier i ett Danmark som fordrar individuellt ansvar vid sådana (Tina Kallehave), genusrelaterade generationskonflikter bland "invandrarfamiljer" i Sverige (Mehrddad Darvishpour), transnationella rörelser bland muslimer i Danmark (Søren Chr. Lassen & Kate Østergaard), svensk och dansk integrationspolitik (Martin Bak Jørgensen), synen på dubbelt medborgarskap i Danmark och i Sverige (Lærke Klitgaard Holm), politiskt deltagande bland invandrare i Danmark (Lise Togeby). (Som framgår och nämns: här finns en viss övervikt för danska exempel och förhållanden.)

I de fem artiklar som för en mer övergripande diskussion finns en naturlig närhet till politiska frågeställningar och i flera fall ljunder författarnas engagerade relation till dessa märkbart. Det gäller t.ex. när Erik Berggren behandlar den danska politiken på invandringens och integrationens område sedan regeringsskiftet 2001. Också den svenska läsare som trott sig ha någorlunda koll på dansk politisk utveckling baxnar när Berggren sakligt och skarpt sammanställer de viktigaste förändringarna: de stränga restriktionerna för dansk-ickedanska äkta par som vill bosätta sig i Danmark, begränsningarna av asylrätten, "introduktionskontraktet" med språktest, introduktionskurser, krav på skriftliga bedyranden om respekt för "samhällets grundläggande värderingar" samt villkoret att acceptera anvisat arbete för den som inte vill se sitt ekonomiska understöd reducerat eller indraget. Syftet att genom den förda politiken minska antalet invandrare och asylsökande har uppnåtts med råge.

De flesta nyheterna har socialdemokraternas stöd, liksom givetvis också Dansk Folkepartis som driver på och kräver ännu mera vittgående förändringar. Partiet förstår sig självt som en representant för en klasslös danskhet, förtryckt och tillbakahållit av de "smakdomare" (smagsdomere) som övervakar det politiskt korrekta. När motstånd mot Dansk Folkeparti formuleras, också mycket beskedligt motstånd, försöker partiet på

olika sätt skrämna sina opponenter till tystnad.

Bakom allt detta finns, menar Berggren, en "maktlogik i rörelse" och denna liknar ingenting mindre än fascism. Men denna bestämning görs först efter att begreppet i ljuset av modern fascismforskning getts en bredare och mildare innebörd än den gängse. "Fascism" blir då en variant av det som somliga skulle kalla "högerpopulism". Genom detta begreppsval skärper Berggren förstås sin politiskt-polemiska poäng, men en annan sak är om innehållet i den förda politiken därmed samtidigt förändras.

En något mera prövande ton har Per Mouritsen när han diskuterar medborgarskapsuppfattningen i samtida politisk diskussion i Danmark. I likhet med många västeuropeiska länder, säger Mouritsen, förstås medborgarskapet i Danmark i allt högre grad civiskt-politiskt och nationen som en gemenskap som delar vissa universella, liberala värden såsom jämlikhet, frihet och demokrati. Men närvaron av icke-danskar, framför allt av muslimsk bakgrund, tenderar att nationalisera och kulturalisera denna universalitet. Drivande i den processen är miss-tanken att icke-danskar brister i förutsättningarna att rätt uppskatta de universella värdena. (Det är att notera att olika undersökningar antyder att danskar hör till de europeiska folk som har det statistiskt svårast att finna sig tillfreds med en "iöjenfaldande kulturell diversitet".) De politiskt högersinnade kan hantera denna konflikt relativt enkelt: genom att förankra de universella värdena i en återupptäckt kristen sekulär dansk kultur. Kommentatorer av annan politisk hållning närmar sig i stället ett landskap av svårbemästrad motsägelsefullhet och ambivalens.

I två artiklar, av antropologerna Aje Carlbom respektive Jonathan Friedman och Kajsa Ekholm Friedman, är oppositionen mot vad som framstår som ett mångkulturalistiskt etablissemang framträdande. Carlbom vänder blicken mot en omständighet som detta, enligt honom, föredrar att skjuta åt sidan: det finns i Sverige en politiskt islamistisk tendens som, utan att vilja använda våld och andra militanta medel, vill islamisera en konstitutionellt sekulär nation, i första ledet genom "reislamisering" av människor med muslimsk bakgrund. I den offentliga politiska debatten, menar Carlbom, förs inte denna tendens in i kategorin "islamism" eller "politisk islam". Dessa beteckningar reserveras i stället för muslimer som bejakar våldsmedel. Därmed blir det möjligt att betrakta "moderata och konservativa" islamister som politiskt neutrala och kanske rent av i grund och botten sekulariserade.

En stor del av artikeln ägnas dokumentationen av denna politiska islam i Sverige och det Rosengård som Carlbom känner väl genom långvarig fältforskning. Han gör det i medvetande om att sådan verksamhet ofta ofrentligt stämplas som uttryck för islamofobi.

Jonathan Friedmans och Kajsa Ekholm Friedmans idérika och teoretiskt väl genomarbetade artikel diskuterar nationalstatens ställning i en globaliserad värld och de förändringar i identitetsfrågor som ytterst kan tillskrivas globaliseringen. En av dennas effekter är att "Väst" försvagats ekonomiskt till följd av en decentralisering av de globala kapitalflödena (därtill, kan man tillägga, har nationalstaterna försvagats, såväl ekonomiskt som politiskt, som en direkt konsekvens av de globala och avreglerade finansmarknadernas oerhörda expansion).

De omfattande samtida migrationsströmmarna äger alltså rum i en kontext av relativ ekonomisk tillbakagång och en sådan gynnar inte, menar författarna, moderna, utvecklingsbejakande identitetsuppfattningar som avvisar "traditioner och kulturellt specifika identiteter". Tvärtom präglas sådana perioder av minoriteters och majoriteters uppslutning kring de hävdvunna och etniskt separata identiteternas förmenta trygghet. Men den processen är inte generell. De västliga samhällenas politiska eliter följer inte mönstret. Där dominerar i stället en identifikation med kosmopolitism och mångkulturalism.

Båda de två senast nämnda artiklarna beskriver alltså en spricka mellan en mångkulturalistisk elit och ett folkflertal med flera anledningar att förhålla sig skeptiskt och avvisande till denna. Det är en välunderbyggd tanke som måste tas på allvar och Sverigedemokraternas framgångar tillför den ytterligare rimlighet. Aningen trist är det dock att artiklarna inte är fria från inslag av förbittrad och ibland "tjuvnypig" kamp mot det politiskt korrekta. Det är allra tydligast när Friedman/Ekholm Friedman dispositionsmässigt överrumplande ägnar kritiskt utrymme åt några (förvisso märkliga) repliker fällda av Masoud Kamali, ordförande för den svenska statliga integrationspolitiska maktutredningen.

De två artiklarnas kritik av mångkulturalismen bemöts på ett klokt och välformulerat sätt av Hans Ingvar Roth. Hans diskussion uppehåller sig framför allt vid de abstrakta principer som kan ligga till grund för en mångkulturalistisk hållning. Den är övertygande och eftertänksam. Däremot säger artikeln inte mycket om den betydligt mer jordnära och akut politiska sprickan mellan en mångkulturalistisk ideologi och det som borde

vara dess massbas. Egentligen bemöts aldrig Carlboms och Friedman/Ekholm Friedmans argument för att det finns begripliga (men därmed givetvis inte automatiskt politiskt godtagbara) skäl för många att avvisa också den "svaga" mångkulturalism som Roth förespråkar.

Som framgår är detta inte en bok som präglas av samstämmighet i de övergripande frågorna. Som nämnts är det bra, för det finns inga färdiga svar på hur det mångkulturella ska förstås och organiseras. Däremot finns det de som *anser* sig ha sådana svar. Allt som gör livet svårare för dessa är av godo. Det är en slutsats som följer av boken.

Magnus Berg, Norrköping

Mats Burström: *Samtidsarkeologi. Introduktion till ett forskningsfält*. Studentlitteratur, Lund 2007. 118 s. ISBN 978-91-44-00430-3.

På hembygdsgården Qvarnaslät i Nybro i Småland har jag i många år nyfiket betraktat en bucklig metallbit i en monter, som i övrigt rymmer näpna dockor och andra leksaker. En maskinskriven, gulnad lapp berättar att skrotet är en tillvaratagen del av bomben i Bäckebo, en vilsekommen testmissil från norra Tyskland vilken under andra världskriget av misstag slog ner i skogen strax norr om Nybro.

Familjen har flera somrar tänkt besöka bombens nedslagsplats. I år gjorde vi slag i saken. Vi hittade en smal och slingrig skogsväg, parkerade bilen vid vägkanten och följde en handgjord skylt med texten "BOMBEN" in i en trollskog med gott om fästingar och mygg, svampar och björnbärstörnen. Efter en lång stund av traskande i spåren av bleknade plastband lyckades vi längs den måttligt synliga, ibland helt överväxta stigen, ta oss via en skyltad torpgrund fram till nedslagsplatsen för bomben. I sitt nuvarande tillstånd kunde den lilla kratern lätt tolkas som en varggrop.

Varför detta intresse för bomben i Bäckebo? Jo, i sommar har jag med stor nyfikenhet läst en nyutkommen lärobok i samtidsarkeologi, där just detta bombnedslag kort omnämns. Men vad är då samtidsarkeologi? Arkeologin vid landets universitet och högskolor är ett av de mer traditionella ämnena. Det kan ibland tyckas vara ett evigt, oföränderligt och samtidigt välkänt ämne. Innebär samtidsarkeologin på något sätt en förnyelse av arkeologifämnet?

Internationellt finns en samtidsarkeologi, på engelska